

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

IJODIY TAFAKKUR VA TASVIRIY IFODA USLUBLARINING ANTROPOLOGIK ASOSLARI

Mamajonova Qumrixon Jahongir qizi

*Farg'ona davlat universiteti. Tasviriy san'at va muhadislik
grafikasi yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Ilmiy raxbari: A'zamjonov Axadjon A'zamjonovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ijodiy tafakkur va tasviriy ifoda uslublarining shakllanishida antropologik omillarning o'rni tahlil qilinadi. Insonning biologik, psixologik va madaniy xususiyatlari ijodiy jarayonlar evolyutsiyasi bilan bog'liq holda yoritiladi. Maqolada tasviriy san'at, mifologik tasavvurlar, ramziy tizimlar va madaniy kodlar orqali ifoda topadigan kreativ tafakkurning ildizlari antropologiya nuqtai nazaridan izohlanadi. Shuningdek, ijodiy tafakkur shakllarining tarixiy-madaniy taraqqiyot jarayonidagi o'zgarishi, ularning zamonaviy visual madaniyatga ta'siri haqida ilmiy mulohazalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *ijodiy tafakkur, antropologiya, tasviriy ifoda, vizual madaniyat, ramz, kognitiv evolyutsiya, kreativlik.*

Insoniyat tarixi davomida ijodiy tafakkur, ramziy fikrlash va tasviriy ifoda vositalari ijtimoiymadaniy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatida shakllanib borgan. Tasviriy faoliyat nafaqat san'atning vujudga kelishiga, balki tafakkur evolyutsiyasiga, tilning paydo bo'lishiga, jamiyatning o'zini anglashiga xizmat qilgan. Shu sababli ijodiy ifoda uslublarini o'rganish antropologiya, psixologiya, madaniyatshunoslik va san'atshunoslik fanlarining kesishgan nuqtasida alohida o'rin egallaydi. Antropologik yondashuv ijodiy jarayonning biologik, psixologik va madaniy ildizlarini o'rganishga yordam beradi. Ijodiy tasvirlar dastlabki Homo sapiensning kognitiv qobiliyatlarida yuzaga kelgan, shundan so'ng ijtimoiy tajriba, diniy qarashlar, tabiat tasavvurlari bilan boyigan. Bugungi kunda kreativ tafakkur inson faoliyatining barcha jabhalarida — san'at, fan, texnologiya, dizayn, kommunikatsiya va kundalik turmushda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Maqolaning maqsadi — ijodiy tafakkur va tasviriy ifoda uslublarining antropologik asoslarini ilmiy jihatdan yoritish, inson taraqqiyoti davomida mazkur jarayonlarning shakllanish omillari va ularning madaniyatdagi rolini tahlil qilishdan iborat. Ijodiy tafakkur tushunchasi va uning antropologik asoslari Ijodiy tafakkurning mazmuni. Ijodiy tafakkur — bu yangi g'oyalar, yangi tasvirlar va noodatiy yechimlar yaratishga yo'naltirilgan murakkab kognitiv jarayon. Antropologik nuqtai nazardan qaralganda, ijodiy tafakkur insonning evolyutsion ustunliklaridan biri bo'lib, moslashuvchan fikrlash, ramziy tasavvur va ijtimoiy aloqa bilan chambarchas bog'liq. Kognitiv evolyutsiya va kreativlik. Olimlarning fikricha, kreativlikning paydo bo'lishi “kognitiv inqilob” davriga — taxminan 50–70 ming yil avvalgi davrga to'g'ri keladi. Aynan shu davrda inson miyasi murakkab ramziy tizimlarni yaratish qobiliyatiga ega

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

bo‘ldi. Bu jarayon: murakkab tilning rivoji, diniy tasavvurlarning paydo bo‘lishi, tasviriy san‘atning shakllanishi, ijtimoiy rollar tizimining kengayishi bilan chambarchas bog‘liq. Biologik omillar. Ijodiy tafakkur biologik asosga ega bo‘lib, inson miyasidagi assotsiativ aloqalar, frontal po‘stloq faoliyati va neyron plastiklik bilan belgilanadi. Antropologiyada kreativlik ko‘pincha adaptiv xususiyat sifatida talqin qilinadi: u yashash uchun yangi vositalar, strategiyalar va ijtimoiy aloqalar yaratishga yordam beradi. Tasviriy ifoda uslublarining antropologik ildizlari Dastlabki tasviriy faoliyat. Qadimgi g‘or rasmlari, tosh o‘ymakorligi, piktografik belgilar bular insonning dastlabki tasviriy faoliyat namunalari bo‘lib, antropologik jihatdan: ov jarayonini, diniy-mifologik marosimlarni, jamiyatning o‘zini anglashini, atrof-muhit bilan munosabatini ifodalagan. Ramzlar tizimi va mifologik tafakkur. Antropologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ramziy fikrlash tasviriy ifodaning asosiy tarkibiy qismidir. Ramzlar: jamiyatning kollektiv xotirasini, qadriyatlar tizimini, dunyoqarash elementlarini avloddan-avlodga uzatadi. Masalan, totem hayvonlari, quyosh ramzi, ona timsoli — qadimgi tasviriy tafakkurda muhim o‘rin tutgan. Madaniy amaliyotlarda tasvirning o‘rni. Turli xalqlarda tasviriy san‘at diniy marosimlar, marhumlarni dafn etish marosimlari, ovga tayyorgarlik, jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi bilan bog‘liq bo‘lgan. Antropologik tahlil bu jarayonlarning har birida tasviriy ifoda ijtimoiy kommunikatsiya vositasi sifatida ishlatilganini ko‘rsatadi. Tasviriy ifoda uslublarining rivojlanish bosqichlari. Mifologik bosqich. Bu davrda tasvirlar ko‘proq diniy-ritual funksiyani bajargan. Tasvirlar orqali: tabiat kuchlariga sig‘inish, ruhlar dunyosi haqida tasavvur, qabila identifikatsiyasi amalga oshirilgan. Klassik bosqich. Qadimgi Misr, Yunoniston, Bobil, Xitoyda tasviriy ifoda san‘at darajasiga ko‘tarila boshladi. Inson tanasi, kosmos tartibi, estetik me‘yorlar shakllandi. Yozuv va ramziy tizimlarning kengayishi. Piktografiya, ieroglif, fonetik yozuvlar paydo bo‘lishi bilan tasviriy ifoda abstraktlashtirildi. Yozuvning paydo bo‘lishi — antropologik evolyutsiyada inqilob bo‘lib, bu ijodiy tafakkur imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Zamonaviy bosqich — vizual madaniyatning kengayishi. Raqamli texnologiyalar tasviriy ifoda uslublarini global miqyosda o‘zgartirdi. Virtual san‘at, grafik dizayn, videoinstallyatsiya, sun‘iy intellekt yaratayotgan tasvirlar antropologik jihatdan yangi vizual kodlar paydo bo‘layotganini ko‘rsatadi. Ijodiy tafakkur va tasviriy ifoda o‘zaro munosabati Kognitiv jarayon sifatida ijod. Ijodiy jarayon tasavvur, assotsiatsiya, metaforik fikrlash, tahlil va sintez jarayonlarining o‘zaro uyg‘unlashuvi natijasidir. Tasviriy ifoda esa bu jarayonning ko‘rinish beruvchi shaklidir. Ijtimoiy muhitning roli. Antropologiyada ijod ijtimoiy jarayon sifatida talqin qilinadi. Ijodkorlik: jamoaviy tajribadan, madaniy qadriyatlardan, tarixiy xotiradan oziqlanadi. Ramzlar orqali tafakkur ifodalanishi. Inson tafakkurining ramziy tabiatga ega ekani tasviriy ifoda orqali yaqqol ko‘rinadi. Rasm, naqsh, geometrik shakllar, ranglar — bularning barchasi madaniy kod sifatida ishlatiladi. Zamonaviy antropologiyada ijodiy tafakkur tahlili. Vizual antropologiya yondashuvi. Vizual antropologiya tasvirlarni jamiyatni o‘rganish vositasi deb biladi. Rasm, foto, video materiallar madaniy jarayonlarni tushunchada modellashtiradi. Ekspressiv san‘at turlarining tahlili. San‘at antropologiyasida ijodiy ifoda jamiyatning hissiy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

hayoti, ritual amaliyoti, ijtimoiy tuzilmasi haqida ma'lumot beradi. Kreativlikning global va local talqinlari. Har bir madaniyat kreativlikka o'z mezonlari bilan baho beradi. Ba'zi madaniyatlarda ijod estetik ifoda bo'lsa, boshqalarida u amaliy foydalilik yoki ruhiy tajriba bilan bog'liq.

Xulosa

Ijodiy tafakkur va tasviriy ifoda uslublarining antropologik asoslari insoniyatning kognitiv evolyutsiyasi, ijtimoiy hayoti, madaniy tajribasi bilan uzviy ravishda bog'liqdir. Tasviriy faoliyat dastlab jamiyatning kollektiv xotirasini saqlash va diniy-mifologik qarashlarni ifodalash vositasi bo'lgan bo'lsa, keyinchalik san'at va madaniyat shakllarining rivojiga zamin yaratdi. Zamonaviy davrda esa kreativ tafakkur texnologik, ilmiy va madaniy yangiliklarning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylandi. Antropologik yondashuv ijodiy jarayonlarni chuqurroq tushunishga, ularning tarixiy ildizlari va zamonaviy ko'rinishlarini ilmiy jihatdan asoslashga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Eliade M. Mif va haqiqat. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
- 2.Lévi-Strauss C. Structural Anthropology. — New York: Basic Books, 1963.
- 3.Geertz C. The Interpretation of Cultures. — Basic Books, 1973.
- 4.Donald M. Origins of the Modern Mind: Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition. — Harvard University Press, 1991.
- 5.Gombrich E.H. The Story of Art. — London: Phaidon Press, 2006.
- 6.Shoniyozov K. O'zbek xalqi etnogenezi va etnik tarixi. — Toshkent: Fan, 2001
- 7.Ro'ziyev R. Madaniyatshunoslik asoslari. — Toshkent: O'zbekiston, 2017.
- 8.Tomasello M. The Cultural Origins of Human Cognition. — Harvard University Press, 1999.

